



NAVÊ PÊXEMBERAN DI DÎWANA HÂFİZÊ ŞÎRÂZÎ Û MELÂYÊ CİZİRÎ DA\*

Nurettin ERTEKİN\*\*

Hasan ÇİFTÇİ\*\*\*

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Geliş Tarihi/Received: 17.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 20.09.2022

Atf: Ertekin, N û Çiftci, H. (2022).

“Navê Pêxemberan di Dîwana Hâfîzê Şîrâzî û Melâyê Cizîrî da”,  
Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 16, 30-57.

DOI: 10.56491/buydd.1176699

**Kurte**

Unsûrên dînî û tesewufî di edebiyata klasîk da rolek mezin dileyîz e. Bêyî lêkolîn û nîrxandina van unsûran fam kirina edebiyata klasîk zehmet e. Pêxember, ji unsûrên dînî ne ku bi gelek hunerên edebî; di serî da bi hunera telmîhê, di şî'ra klasîk da cih girtine. Ev xebat hatîye terxankirin ji bo lêkolîna navê pêxemberan û şîklê bikaranîna wan di dîwanên du şa'îrên klasîk û zimancuda; Hâfîzê Şîrâzî û Melâyê Cizîrî da derbas dibin. Di destpêkê da em li ser kurtejiyana herdu şa'îran û girîngiya mijarê sekinin. Di beşa eslî da me navê pêxemberan di dîwanên herdu şa'îran da derbas dibin tespît kirin û hejmartin. Me rêjeya wan derxist. Me navê pêxemberan bi kîjan alîyê jîyana wî ra têkildar e bi sernavan dabeş kir. Bi vî şîklî me hewl da ku em nêrînên herdu şa'îran derbarê pêxemberan derxînin holê.

**Peyvên Sereke:** Hâfîzê Şîrâzî, Melâyê Cizîrî, Edebiyata Berawird, Edebiyata Farsî, Edebiyata Kurdî, Navê Pêxemberan.

**Hâfîz-1 Şîrâzî ile Melâyê Cizîrî'nin Divanlarında Peygamberler**

**Özet**

Dini ve tasavvufî unsurlar klasik edebiyatta büyük bir öneme sahiptir. Bu unsurları incelemeyen klasik edebiyatı anlamak mümkün değildir. Peygamber kıssaları da dini unsurlar arasında önemli bir yer işgal etmekte ve klasik edebiyat şiirinde telmih başta olmak üzere çeşitli edebî sanatlar ile yer almaktadırlar. Bu çalışmada klasik Doğu Edebiyatının ortak ürünü kabul edilen Divan Edebiyatının farklı dillerde şiir yazan temsilcileri olan Hâfîz-1 Şîrâzî ve Melâyê Cizîrî'nin divanlarında geçen peygamber isimleri ve bunlarla ilgili oluşturulan temalar incelenmektedir.

Çalışmanın giriş bölümünde Hâfîz-1 Şîrâzî ve Melâyê Cizîrî'nin hayatı hakkında öz bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ana bölümünde her iki şairin divanlarında geçen peygamberlerin isimleri tespit edilerek yüzdellik oranları tablolar halinde gösterilmiştir. Daha sonra her iki şairin divanlarında yer alan Peygamberlerin kıssalarında geçen kesitler alt başlıklarla gösterilmiş ve böylelikle her iki şairin peygamberleri şiirde nasıl ele aldıkları ve bu çerçevede ne tür mazmunlar oluşturdukları incelenmeye çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Hâfîz-1 Şîrâzî, Melâyê Cizîrî, Karşılaştırmalı Edebiyat, Fars Edebiyatı, Kürt Edebiyatı, Peygamberler.

\* Ev gotar ji teza xwendevan ya 'Unsûrên Dînî-Tesewufî Di Dîwana Hâfîzê Şîrâzî û Melâyê Cizîrî da hatiye hilberandin.

\*\* Xwendevanê Doktorayê yê Zanîngeha Bingölê Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî, [nurettin.ertekin@hotmail.com](mailto:nurettin.ertekin@hotmail.com), **orcid:** 0000-0003-2744-0447

\*\*\* Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, [hciftci@bingol.edu.tr](mailto:hciftci@bingol.edu.tr), **orcid:** 0000-0002-2503-4966

### Prophets in Hâfız-ı Şîrâzî and Melâyê Cizîrî Divans

#### Abstract

Religious and mystical elements played a key role in classical literature. It is not possible to understand classical literature without examining these elements. The stories of the prophets are significant religious elements, and they have been included in classical poetry within various literary arts, especially the allusion. In the present study, the names of the prophets and associated themes are investigated in the divans of Hâfız-ı Şîrâzî and Melâyê Cizîrî, who wrote in different languages and were the representatives of Divan Literature, a common factor in classical Eastern Literature.

In the introduction section, basic information about the lives of Hâfız-ı Şîrâzî and Melâyê Cizîrî is provided. In the main section, the names of the prophets included in the divans of both poets were determined and percentage frequencies are presented in tables. Then, the sections that included the stories of the Prophets in the divans of both poets are presented in sub-sections; and how both poets tackled the topic of the prophets in their poetry and which metaphors they employed in this process are discussed.

**Keywords:** Hâfız-ı Şîrâzî, Melâyê Cizîrî, comparative literature, Persian literature, Kurdish literature, prophets.

#### Destpêk

Hâfîzê Şîrâzî, bi nêrîna giştî di sala 1315an da li Şîrâzê ji dayik bûye û di sala 1390î da li Şîrâzê emrê Xweda kirîye. Navê wî *Muhammed* e û leqeba wî ya eslî jî *Şemsuddîn* e. Lê mexlesa wî ya şî'rê ku *Hâfîz* e ketîye pêşîya navê wî û hem li Îranê û hem li welatên din bi *Hâfîz* tê naskirin.<sup>1</sup>

Hâfîzê Şîrâzî, li ser hinek berheman şerh nivîsandibe jî, ji berhemên wî tenê dîwana şî'rên wî gihaştîye roja me.<sup>2</sup> Di dîwana wî da digel hemû taybetîyên edebiyata klasîk şî'rên 'âşîqâne, 'ârîfâne û rindâne tene dîtin.<sup>3</sup> 'Işq û 'îrfan bihev ra di xezelan da, serxwebûna malikan yan tunebûna hevgirtîbûnîyê di xezelan da, îham û tenz weke şewaza takekesî ya Hâfîzê Şîrâzî dikare bê hesabandin.

Melâyê Cizîrî di sala 1570ê yî da li Cizîrî hatîye dinê<sup>4</sup> û di sala 1640î da li Cizîrê emrê Xwedê kirîye.<sup>5</sup> Navê wî *Ehmed* e. Di şî'rê da sê mexles; *Melâ*, *Nîşânî* û *Ehmed* bi kar anîye. Bi mexlesa xwe ya *Melâ* meşhur bûye. Ji Melâyê Cizîrî, li gorî jêderên berdest tenê dîwana wî maye.

<sup>1</sup> صفا، ذبیح الله، *تاریخ ادبیات در ایران*، انتشارات فردوس، چاپ هفتم، تهران ۱۳۶۹، جلد ۳، ص ۱۰۷۰.

<sup>2</sup> نعمت اللہی، رضا نور، *نکاتی درباره زندگی و شعر حافظ، از مقالاتی درباره شعر و زندگی حافظ*، به کوشش: منصور رستگار فسائی، کنگرہ جهانی سعدی و حافظ ۱۲-۸ اردیبهشت ۱۳۵۰، ص ۴۶۹.

<sup>3</sup> استعلامی، محمد، *درس حافظ (نقد و شرح غزلیهای خواجه شمس‌الدین محمد حافظ)*، سخن، چاپ دوم، تهران ۱۳۸۳، برگ ۱، ص ۵۶.

<sup>4</sup> روحانی، بابا مردوخ، *تاریخ مشاهیر کرد (ع رفا، علما، ادبا، شعرا)*، بر کوشش: محمد ماجد مردوخ روحانی، سروش، تهران ۱۳۸۲، ص ۱۹۱. Melâyê Cizîrî, *Dîwan*, Werger: Z. Kaya-M. Emin Narozî, Weşanên Roja Nû, Stockholm/Sweden 1987, r. 21-22.

<sup>5</sup> خه زنه دار، مارف، *میژوووی نیدی کوردی*، نارس، هه ولیر ۲۰۰۲، برگ ۲، ر ۲۴۳-۲۴۴. Cizîrî, Melâ Ebdusselam, *Şerha* ۲۴۴-۲۴۳، ر ۲، برگ ۲، ر ۲۴۳-۲۴۴. *Dîwana Melâyê Cizîrî*, Amadekar: Tehsîn İbrahîm Doskî, Weşanên Dara, İstanbul 2018, r 16

Melâyê Cizîrî, di şî'rê da edebiyata klasîk şopandîye. Di dîwana wî da helbestên 'arîfâne, 'aşıqâne û felsefî cih digirin. Têkilîya 'işq û 'irfânê di helbestan da, îham, dirêjbûna xezelan û pir metle'î ji taybetîyên şewaza wî ya takekesî ye.

Bi xeml û rewşa xwe edebiyata klasîk ji gelek nav, mekan û kesayetan sûd wergeriye. Ev jî ji bo xurtkirin, tekûzkirin û ciwanîkirina helbestê ye. Ûnsûrên dînî yek ji çavkanîyên hizrî yê edebiyata klasîk e ku di nava Ûnsûrên dînî da pêxember û qiseyên pêxemberan ji teref şa'irên edebiyata klasîk ji bo ravekirina hizrên ciyawaz cih girtine. Ji bo xeml û xweşikkirina helbestê û mijara, navê pêxemberan, jiyana wan, digel rewşa wan û mu'cîzeyên wan jî alîkarî daye helbesta klasîk û evana bûne hin ji xîmên xurtbûna edebiyata klasîk. Şa'iran, di şî'rên xwe da ji taybetî, jîyan, sifet, mu'cîze û leqebê pêxemberan bi rêya hin hunerên edebî weke; teşbih û telmihê<sup>6</sup> sûd wergeriye. Bi vî awayî şa'iran xwestiye ku hêza şî'rîyeta xwe xurttir bikin.

Hâfîzê Şîrâzî û Melâyê Cizîrî du şa'irên navdar yên edebiyata zimanê xwe ne. Her yekî ji wan li ser şopa edebiyata klasîk du dîwanê muretteb ji me ra mîrat hiştine. Bêyî lêkolênên derbarê Ûnsûrên dînî, ku nav û qiseyên pêxemberan jî di vê kategorîyê da ne, têgihîştina edebiyata klasîk, û li dor vê hizrê derk û famkirina dîwanê herdu şa'iran ne pêkan e. Ji ber vê di vê xebatê da me xwest em li ser pêxemberên di dîwana Hâfîzê Şîrâzî û Melâyê Cizîrî da derbas dibin bisekinin.

Di derbarê Hâfîzê Şîrâzî da bi qederê ku kullîyatekê ava bike berhem û gotar hatine nivîsîn. Di berhemên li ser Hâfîzê Şîrâzî hatine nivîsîn da em rastî vê mijarê nehatin. Li ser vê mijarê bes em rastî yek gotarek farsî hatin.<sup>7</sup> Di derbarê Melâyê Cizîrî da jî em rastî xebatên bi vî rengî nehatin. Herweha ev xebat di navbera herdu şa'iran da muqayeseyê jî pêk tîne ku bi vî rengî dibe xebatek muqayeseyî.

Mebesta vê xebatê ew e ku bête zanîn navê çend pêxemberan di dîwana herdu şa'iran da derbas dibin. Kîjan pêxember di nêrîna şa'iran da girîng e ku bi nav û qiseyên wî pêxemberî hizrên xwe anîne ziman. Kîjan pêxember bi kîjan xusûsiyeta xwe bêtir derdikeve pêş. Nav û rewşa pêxemberan bi çi şîklî di helbestan de derbas dibin. Navê pêxemberan bi kîjan hunerên edebî cih digirin. Pêxember û nukteyên ji jîyana wan çi rolê dibexşîne şî'rîyeta herdu şa'iran. Nav û qiseyên pêxemberan di ravekirina fikrên wan da roleke çawa digirin ser milên xwe.

<sup>6</sup> Telmîh, di ferhengan da tê wateya dîtin, lê nêrîn, eşkere kirin û îşaret kirinê. Weke istilaheke edebî amaje pêkirina bi dastan, bûyer û şî'rê ye bi şertê ku temamê dastan, bûyer û şî'r neyê gotin. ( محمد رضا ) کدکنی، صور خیال در شعر فارسی، انتشارات آگاه، چاپ ششم، تهران ۱۳۸۵، ص ۲۴۳؛ گرگانی، حاج محمد حسین شمس العلماء، ابداع البدایع، انتشارات احراز، تیریز ۱۳۸۸، ص ۲۶۷.؛ شمیساه، سیروس، فرهنگ تلمیحات ( اشارات اساطیری، داستانی، تاریخی، مذهبی در ادبیات فارسی )، میترا، چاپ پنجم، تهران ۱۳۷۵، ص ۷.

<sup>7</sup> نظریانی، عبدالناصر و فتحی، فرشته، "سیمای پیام آوران الهی در غزل حافظ،" گردهمایی سراسری انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران، سال ۱۳۹۵، شماره ۱۱، صص ۱۸۸۴-۱۸۶۵.

Di vê xebatê da ji bo malikên mînak yê Hâfizê Şîrâzî, diwana Hâfizê Şîrâzî nusxeya Huseyin 'Elî Yûsifî hate hilbijartin.<sup>8</sup> Ji bo malikên Melâyê Cizîrî, nusxeya Nûbiharê ku ji ber nusxeya Doskî hatîye amadekirin haet hilbijartin.<sup>9</sup> Malikên Hâfizê Şîrâzî bi farsî hatin nivîsandin. Li binê malikan wateya wan bi kurdî hate dayîn. Malikên Melâyê Cizîrî bi alfabeya transkripsiyonêhatin dayîn.<sup>10</sup>

Ji bo navê pêxemberên di dîwanên herdu şa'iran da derbas dibin me tabloyek amade kir. Di vê tabloyê da navê kîjan pêxemberî çend cara derbas dibe me dest nişan kir. Ji bo gihaştina rêjeya navê pêxemberan, me hejmara nava li hejmara malikên dîwanê şa'iran pervekir<sup>11</sup> û me rêjeyawan peyîtand.

Malikên Hâfizê Şîrâzî bi kurteya navê wî, piştî rûpelê dîwanê û piştî hejmara malikê hatin nişandayîn. Mînak; (HŞ 124-3). Heman rêbaz ji bo malikên Melâyê Cizîrî jî derbasdare. Mînak; (MC 45-9)

Di dîwana Hâfizê Şîrâzî û Melâyê Cizîrî da navê gelek kesayetên derbas dibe. Vê xebatê xwe bi nav, sifet û leqebên pêxemberan sînordar kirîye

## 1 Pêxember di Dîwana Hâfizê Şîrâzî û Melâyê Cizîrî da

Rêz	Navê Pêxemberan	Hâfizê Şîrâzî		Melâyê Cizîrî	
		Hejmar	Rêje (%)	Hejmar	Rêje (%)
1	Âdem	15	0,315	5	0,221
2	Nûh	7	0,147	3	0,133
3	Ibrâhîm	1	0,021	2	0,088
4	Ye'qûb	2	0,042	2	0,088
5	Yûsif	12	0,252	8	0,353
6	Şû'eyb	1	0,021	0	0,000
7	Mûsa	3	0,063	6	0,265
8	Xiçîr	23	0,482	7	0,309

<sup>8</sup> يوسفی، حسین علی، دیوان حافظ، بر اساس نسخه قزوینی و خانلری با مقابله نسخه ها و شرحای معتبر، نشر روزگار، تهران ۱۳۸۱.

<sup>9</sup> مه‌لایی جزیری، دیوان، آماده کار: ته‌حسین ئیبراهم دۆسکئی، نوبهار، ستنبول ۲۰۱۹.

<sup>10</sup> Di vê xebatê da ji bo bêjeyên 'erebî, farsî û di malikên Melâyê Cizîrî da ji xeyrê herfên zimanê kurdî sistema transkripsiyona *DIA* (Ansîklopediya Îslamê ya Weqfa Dîyanetê) hat bi kar anîn.

<sup>11</sup> Li gorî nusxeyên em li ser xebitîn hejmara malikên Hâfizê Şîrâzî; 4767 û hejmara malikên Melâyê Cizîrî; 2264 e.

9	Ilyâs	0	0,000	1	0,044
10	Dawûd	2	0,042	0	0,000
11	Suleymân	21	0,441	4	0,177
12	'Îsa	14	0,294	8	0,353
13	Muḥemmed	1	0,021	1	0,044
<b>Giştî</b>		<b>102</b>	<b>2,140</b>	<b>47</b>	<b>2,076</b>

Di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da navê 12 Peyxemberan derbas dibe, di dîwana Melâyê Cizîrî da navê 11 pêxemberan derbas dibe. Di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da navê *Hezretî Ilyâs* ku di dîwana Melâyê Cizîrî derbas dibe cih negirtiye. Di dîwana Melâyê Cizîrî da navê *Hezretî Şû'eyb* û navê *Hezretî Dawûd* ku di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da derbas dibin nayên dîtîn. Hâfîzê Şîrâzî ji Melâyê Cizîrî bêtir navê pêxemberan xistîye dîwana xwe. Ji alîyê bikara anîna navê pêxemberan ev ferqa navbera herdu şa'iran e.

Navê pêxemberan ji alîyê hejmaran va di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da 102 carî derbas dibin, di dîwana Melâyê Cizîrî da 47 carî derbas dibin. Ji alîyê hejmaran Hâfîzê Şîrâzî ji Melâyê Cizîrî zêdetir xuya dike. Lê ji alîyê rêjeyê (Hâfîzê Şîrâzî %2,140, Melâyê Cizîrî % 2,076) gelek nêzîkî hevin.

Hâfîzê Şîrâzî di dîwana xwe da herî zêde ji *Hezretî Xidir* (23 car), *Hezretî Suleymân* (21 car), *Hezretî Âdem* (15 car) û *Hezretî 'Îsa* (14 car) behs kirîye. Melâyê Cizîrî herî zêde ji *Hezretî Yûsif* (8 car), *Hezretî 'Îsa* (8 car), *Hezretî Xidir* (7 car), *Hezretî Mûsa* (6 car) û behs kirî ye. Di tercîhên herdu şa'iran da, ji alîyê pir bi kar anînê jî ferq derdikeve holê.

## 2 Hezretî Âdem (آدم)

*Hezretî Âdem*, yekem însan, bavê hemû beşerîyetê (ebul beşer, peder), û yekem pêxember e di baweriya Islâmê da. Ji ber vê, afirandina wî, têkilîyên wî bi firişteyan û şeytan û derketina wî ji behîştê bala şa'iran kişandîye.

## 2.1 Afirandina Hezretî Âdem

Di bawerîya Islâmê da *Hezretî Âdem* ji herîyê hatîye afirandin. Di hedîsek qudsî da derbas dibe ku Xweda bi destê xwe herîya *Hezretî Âdem* çil sibehî stirandî ye.<sup>12</sup> Hâfizê Şîrâzî di malika xwe da stirandina herîya *Hezretî Âdem* bi bîr tîne:

بر در میخانه عشق ای ملک تسبیح گوی  
کاندر آن جا طینت آدم مخمر می کنند  
*Ey melek! Li ber derê meyxaneya 'işqê tesbîhê Xweda bike. Lewra li vî cihî herîya Hezretî Âdem tê stirandîn.* (HŞ 330-7)

Melâyê Cizîrî bi nêrînek felsefî/tesewufî li afirandina *Hezretî Âdem* û Hezretî Hewwa dînihêre. Xweşikahîya Xweda dibe du perçe û tecellî dike. (MC 44-3) Perçeyek jê dibe ruhê e'zem ku çîra û ronahîya 'alemê ye. Xweda ji vê rûhê e'zem *Hezretî Âdem* û Hewwa diafirîne. Wekî ku di Qur'anê da derbas dibe Xweda ji ruhê xwe pifi *Hezretî Âdem* dike.<sup>13</sup>

*Yek 'eql û rûhê e'zem e Mişbâh û nûrâ 'âlem e  
Hewwâ û neqşê Âdem e Bê mudde hem bê mādde dā* (MC 44-4)

## 2.2 Hezret Âdem û Fêrbûnîya Nava

Xweda, ji firişteyan dibêje; ezê li ser rûye erdê xelîfeyekî biafirînim. Firişteyan got; tu dixwazî kesekî biafirîni ku li ser rûyê erdê xerabîyan bike û xwûnê birijîne. Xweda ji wan ra got; tiştê ez dizanim hûn nizanin. Xweda, navê hemû tiştê fêrî *Hezretî Âdem* kir û ew pêşkêşî firişteyan kir.<sup>14</sup> Melâyê Cizîrî, bi îqtîbasa bêjeya Qur'nê; *we'ellem* telmîhê bi vê bûyerê dike, xwe di wê asta ku Xweda hemû nav bi *Hezretî Âdem* daye fêr kirin dibîne.

*Bārî ji "we 'ellem" ko xeberdāri kirîn  
Îro tu bizān Âdemê esmāyi mi ez* (MC 111-2)

Hâfizê Şîrâzî behsa vê bûyerê nake.

## 2.3 Secdeya Firişteyan ji Hezretî Âdem ra

Xweda, piştî ku *Hezretî Âdem* ji herîyê afirand û hemû nav fêrî wî kir, emrî firişteyan kir ku ji *Hezretî Âdem* ra secde bikin<sup>15</sup>. Hâfizê Şîrâzî vê secdeyê bi nûra cemala Xweda ku di *Hezretî Âdem* da tecellî kirîye, girêdide.

ملک در سجده ی آدم زمین بوس تو نیت کرد  
که در حسن تو لطفی دید بیش از حد انسانی

فروزانفر، محمد (Xweda herîya Hezretî Âdem bi destê xwe çil sibehî stirand. (خمّرت طينة آدم بيدي اربعين صباحاً)<sup>12</sup>  
حسن بدیع الزمان، أحاديث و قصص مثنوی، ترجمه: حسین داودی، انتشارات امیر کبیر، تهران ۱۳۸۱، ص ۳۶۳

Min ji ruhê xwe pif wî kir. (*Qur'ana Pîroz*, Hier 29) (وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي)<sup>13</sup>

<sup>14</sup> *Qur'ana Pîroz*, Beqer 30-31.

<sup>15</sup> *Qur'ana Pîroz*, Beqer 34.

*Di hengama secdeya Âdem da mebesta firişteyan maçîkirina dergahê te bû, lewra lutfâ di xweşikahîya te da ji meqamê însanîyetê bilindtir bû. (HŞ 699-5)*

Li gor Melâyê Cizîrî secdeya firişteyan ji bo dîtîna tecelliyata cemala Xweda bû ku di *Hezretî Âdem* da xwuya dikir.

*Binê berqâ tecellâyê Melek hiştin di Âdem dā (MC 304-4)*

## 2.4 Secde Nekirina Şeytan ji Hezretî Âdem ra

Hemû firişteyan ji *Hezretî Âdem* ra secde birin. Lê şeytan secde nebir. Xwe ji *Hezretî Âdem* mezintir û çêtir dît. Got; ez ji agir im u ew ji axê ye.<sup>16</sup> Li gorî Melâyê Cizîrî sedema secde nekirina şeytan têngihiştina sirra Xweda bû ku di *Hezretî Âdem* da veşartîbû. Ew sir jî weke di malika jorîn da derbas bû, tecelliyata nura cemala Xweda bû.

*Ger di Âdem bidiyâ sirrê 'ilim Iblîsî*

*حينما أبصره كثر حيناً وسجد<sup>17</sup>* (MC 97-2)

Hâfizê Şîrâzî behsa vê bûyerê nake

## 2.5 Bi Cih Buna Hezretî Âdem li Behîştê

Xweda, ji *Hezretî Âdem* û Hewwa ta got li behîştê bisekinin.<sup>18</sup> Hâfizê Şîrâzî bi nêrînek 'aşîqâne bûyerê rave bike jî xemgîneyekê dide ber çava ji ber ku ji behîştê derketîye.

*من آدم بهشتی ام اما در این سفر حالی اسیر عشق جوانان مهوشم*

*Ez Âdemê behîştî me, lê di jîyana dinê da, niha ez, girîftarê 'îşqa ciwanên mehrû me. (HŞ 519-3)*

Melâyê Cizîrî amaje bi vê yekê nake.

## 2.6 Dara Qedexe

Xweda, ji *Hezretî Âdem* û Hewwa ra hemû xwarinên behîştê serbest kir, tenê xwarina fêkîyê darekê qedexe kîr.<sup>19</sup> Di Qur'anê da ji bo fêkîyê dara qedexe tîşteke nehatîye gotîn. Tenê dar hatîye gotin. Hâfizê Şîrâzî di şî'ra xwe da, vê darê weke genim dinasîne.

*پدرم روضه رضوان به دو گندم بفروخت من چرا ملک جهان را به جوی نفروشم*

*Bavê min behîşt bi du hebê genim frot. Ez çîra hemu mulkê cîhanê bi hebek ceh nefîroşim? (HŞ 522-6)*

<sup>16</sup> *Qur'ana Pîroz*, Sad 73-76.

<sup>17</sup> Ev niv malik bi tevahî bi 'Erebî ye. Wate: gava ku ew didît, tekbîr dida, wêgavê diçû secde.

<sup>18</sup> *Qur'ana Pîroz*, Beqer 35.

<sup>19</sup> *Qur'ana Pîroz*, Beqer 35.

Melâyê Cizîrî cih nade vê meselê.

## 2.7 Xapandina Şeytan

Şeytan, bi dek û dolaban *Hezretî Âdem* û Hewwa xapandin û ji wê dara qedexekirî bi wan da xwarin. Hâfîzê Şîrâzî vê bûyerê ji bo ramanên xwe yên tesewufî bi kar tîne.

دام سخت است مگر یار شود لطف خدا      ورنه آدم نبرد صرفه ز شیطان رجیم

*Feqa şeytan zor û zehmet e, eger alîkarîya Xweda nebe. Âdem, ji xapandina şeytanê qewirandî xwe reha nedikir.* (HŞ 557-10)

Melâyê Cizîrî ev mesele nexistîye malikên xwe.

## 2.8 Bê Emrîya Xweda

*Hezretî Âdem* û Hewwa bi dek û dolabên şeytan xapîyan û bê emrîya Xweda kirin, ji dara qedexe xwarin. Xweda, vê bê emrîyê weke 'isyankirinê di Qur'anê da dinasîne.<sup>20</sup> Hâfîzê Şîrâzî ji bo zehmetîya parastina ji gunehan ji vê bûyerê sûd wergirtîye.

جایی که برق عصیان بر آدم صفی زد      ما را چگونه زبید دعوی بی گناهی

*Di cihê ku Âdem, tevî ku bijarteyê Xweda bû, nedikarî xwe ji gunehan biparêze, em çawa dikarin de'wa bêgunehîyê bikin.* (HŞ 721-3)

Ev bê emrîya Xweda, di malikên Melâyê Cizîrî da derbas nabe.

## 2.9 Derketina ji Behîştê

Pîştî ku *Hezretî Âdem* û Hewwa bê emrîya Xweda kirin ji behîştê hatin derxistin. Hâfîzê Şîrâzî vê bûyerê ji xwe ra weke delîl dipejirîne ji bo dûrketina ji teqwayê.

نه من از پرده ی تقوا به درافتادم و بس      پدرم نیز بهشت ابد از دست بهشت

*Bes, ne ez tenê perhîzkarê teqwayê bûm û jê dûr ketim. Bavê min jî (Hezretî Âdem) behîştê ebedî di cih da hişt* (HŞ 166-6)

Melâyê Cizîrî behsa vê bûyerê nake.

## 2.10 Emanetê Xweda

Xweda, di Qur'anê da behsa sipartina emanet dike. Erd, ezman û çiya emanetê Xweda hilnegirtin û xwe nexistin bin vî barî. Lêbelê însan (*Hezretî Âdem*) emanetê Xweda hilgirt.<sup>21</sup> Di nêrîna Hâfîzê Şîrâzî da ev emanetê Xweda 'îşq e.

جلوه ای کرد رخت دید ملک عشق نداشت      عین آتش شد از این غیرت و بر آدم زد

20 (وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى) Âdem li hember rebbê xwe 'isyan kir û rêya xwe şaş kir. (*Qur'ana Pîroz*, Taha 121.)

21 (إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا) Me, ev emanet pêşkêşî asîman, zemîn û çiyayan kir, ji hilgirtina emanet tirsîyan û revîyan. Însan emanet hilgirt ser milê xwe ku ew pir sitemkar û nezan e. (*Qur'ana Pîroz*, Ehzab 72.)



*Xweşikahîya çehra te yek car cîlweger bu, dît ku firîşte dûr in ji 'işqê, jî ber vê, agîrê xîretê di wucûda te da şu'le da û bi canê Âdem ket.*(HŞ 262-2)

Melâyê Cizîrî têkilîyek bi vî rengî ava nake.

### 2.11 Mezinbuna Hezretî Muhammed (s.a.s) Ji Hezretî Âdem

Hezretî Muhammed, ji ber ku serwerê Âdemîyan e û çêtirînê wan e, pêxemberê herî dawî ye û dînê Islâmê ku dînê herî mikemmel e, békêmasî ragihandî ye, ji hemû pêxemberan mezintir e. Melâyê Cizîrî, di malika xwe da vê yekê tîne zimên.

*Mişlê Te, ne Âdem we ne İbrâhîm û Nûh in  
Yûsif bi Te mehbûb û li Ye'qûbî şirîn e.*(MC 219-4)

Nêrînek bi vî şiklî di dîwana Hâfizê Şîrâzî da nayê dîtin.

### 3 Hezretî Nûh (نوح)

Li gorî rêza pêxemberên ku navê wan di Qur'anê da derbas dibin pêxemberê sêyem e. Taybetîyên *Hezretî Nûh*; avakirina keştîyê, tofan û temendirêjî ye.

#### 3.1 Tofan

Qewmê *Hezretî Nûh* tevî ku bawerî bi wî nedianîn, zilm û sîtemek mezin li wî dikirin. Ji ber sîtema qewmê xwe hew debar dike û li wan nifrîn dike.<sup>22</sup> Xweda, emrî wî bi çêkirina keştîyê dike.<sup>23</sup> Piştî çêkirina keştîyê tofanek mezin li qewmê wî radibe. Ji vê tofanê ew û kesên ku bi wî bawerî anîbûn – ku hejmara wan gelek kêmbû – reha dibin.<sup>24</sup>

Hâfizê Şîrâzî, bi hunera îxraqê<sup>25</sup> hêstirên çavên xwe ji tofanê mezintir dibîne. (HŞ 95-2) Tofana *Hezretî Nûh* hemû tiştan bi xwe ra dibe, tune dike, lê hêstirên çavên wî neqşê hezkirina yara wî ji dilê wî nabe.

از آب دیده صد ره طوفان نوح دیدم      وز لوح سینه نقشت هرگز نگشت زایل

*Tevî ku hêstirên çavên min sed carî ji tofana Hezretî Nûh tûndtir e, tu carî neqşê 'işqa te ji dile min neşuşt.* (HŞ 479-7)

Tofan, di dîwana Melâyê Cizîrî da derbas nabe.

#### 3.2 Keştî

*Hezretî Nûh*, ji ber ku keştî ava kirîye weke keştîban, herweha bi sedema ku keştî û rêwîyên wê bi silameti gihandiye peravê, weke keştîbanekî mahir di edebiyatê da cih

<sup>22</sup> *Qur'ana Pîroz*, Şu'ara 118.

<sup>23</sup> *Qur'ana Pîroz*, Hûd 37.

<sup>24</sup> *Qur'ana Pîroz*, Hûd 40.

<sup>25</sup> Hunera îxraqê yek ji cûreyên mubalexê ye. Di hunera îxraqê da şa'ir peyvekê dibêje ku hiş vê peyvê dipejirîne lê di fîrovanî, abn Rîşîq, *العمنة في محاسن الشعر وآدابه*, بیروت ۱۴۰۱، ص ۲۴۷؛ داد، ص ۴۲۷؛ ( الفیروانی، ابن رشيق، العمنة في محاسن الشعر وآدابه، بیروت ۱۴۰۱، ص ۲۴۷؛ داد، ص ۴۲۷؛ انتشارات مروارید، چاپ سوم، تهران ۱۳۷۸، ص ۴۲.)  
۱۰۴۱، ص ۷۴۲؛ داد، ص ۷۴۲؛ داد، ص ۷۴۲؛ بن‌زیم، *تربک برطمان لیلی*، انتشارات مروارید، چاپ سوم، تهران ۸۷۳۱، ص ۲۴

digire. Hâfîzê Şîrâzî, wezîr an siltanên dema xwe dişîbîne *Hezretî Nûh* ku piştevanîya şa'iran dike û wan ji xerterên demê diparêze.

ای دل ار سیل فنا بنیاد هستی برکند      چون تو را نوح است کشتیان ز طوفان غم مخور

*Xema mexwe ey dil, eger lehîya fenayê bixwaze te ji holê rake, Nûh keştîban e ew ê te ji tofanê reha bike.* (HŞ 407-6)

Keştî û *Hezretî Nûh* di malikên Melâyê Cîzîrî da derbas nabe

### 3.3 Temendirêjî

Weke li jor hate gotin yek ji taybetiyên *Hezretî Nûh* temendirêjî ye. Weke nêrîneke giştî hatiye gotin ku *Hezretî Nûh* hezar sal temen borandîye.<sup>26</sup> Melâyê Cîzîrî di şîrên xwe da ji temendirêjîya *Hezretî Nûh* sûd wergirtîye. Dema ku fîrset bikeve dest divê mirov bilez be, xwe sist meke, molet neyê dayîn. Lewra kesek bi qasî *Hezretî Nûh* temen naborîn e ku dîsa bigihêje fîrseteke din.

*Ṭālî' ku têt û furşet muhlet li nik herâm e  
Min 'umrê Nûhî nîne wer saqîyo bi lez xwoş* (MC 126-7)

Melâyê Cîzîrî di pesindayînê da ji temendirêjîya *Hezretî Nûh* sûd werdigire.

Dixwaze ku memduhê wî weka *Hezretî Nûh* xwedî temenekî dirêj be.

*Mā te 'umrê Xiḍr û Nûḥ û mulkê Zūlqerneyn bitin  
Gunbedā çerxê mulemme' her bi te me'mûri bî* (MC 286-9)

### 3.4 Mezinbuna *Hezretî Muḥemmed* (s.a.s) Ji *Hezretî Nûḥ*

Melâyê Cîzîrî dema pesnê *Hezretî Muḥemmed* (s.a.s.) dide û mezinantîya wî dide ber çava navê hinek pêxemberan dijmêre ku yek ji wan *Hezretî Nûḥ* e.

*Mişlê Te, ne Ādem we ne Ibrāhîm û Nûḥ in  
Yūsif bi Te meḥbûb û li Ye'qûbî şîrîn e* (MC 219-4)

## 4 *Hezretî Ibrāhîm* (إبراهيم) (خليل الله-Xelilullāh)

*Hezretî Ibrāhîm*, yek ji wan pêxemberan e ku di Qur'anê de behsa wî gelekî hatiye kirin. Şa'iran herî zêde di şîrên xwe da ji bûyera avêtina *Hezretî Ibrāhîm* ya nav agir û bûyera ku *Hezretî Ibrāhîm* xwestîye lawê xwe qurban bike sûd wergirtine.

### 4.1 Agir

Di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da *Hezretî Ibrāhîm* carekê bi sifetê xwe yê *Xelîl* derbas dibe ku Xweda ev sifet daye wî. Hâfîzê Şîrâzî, di malika xwe da agirê 'îşqê dişîbîne agirê ku *Hezretî Ibrāhîm Xelîl* avêtine navê û ji Xweda dixwaze ku wî agirî sar bike.

يا رب اين آتش که در جان من است      سرد کن زان سان که کردی بر خلیل

<sup>26</sup> ابن كثير، عماد الدين أبو الفداء إسماعيل بن عمر، *قصص الأنبياء*، مكتبة الطالب الجامعي، مكة، ١٤٠٨، ص ١٠٧.

*Ya Reb! Ev agirê ku di canê min da ye, sar bike çawa ku te agir ji bo Ibrâhîm Xelîl sar kir.* (HŞ 480-3)

Melâyê Cizîrî, di yek malikê da sifetê *Hezretî Ibrâhîm Xelîlullah* derbas dike û agirê qisseyê *Hezretî Ibrâhîm* dike mijar. Melâyê Cizîrî bi hunera mubalexeyê germ bûna naz û cîlweya yara xwe dişibîne agirê ku *Hezretî Ibrâhîm* avêtine navê.

*Ger ji wê hûrêsirîştê 'işweyek izhâri bit*  
*Dê bibit nârê Xelîlullâh û dojh sâri bit* (MC 64-1)

#### 4.2 Mezinbuna Hezretî Muḥemmed (s.a.s) Ji Hezretî Ibrâhîm

Melâyê Cizîrî di meznantîya Hezretî Muḥemmed (s.a.s.) da navê *Hazretî Ibrâhîm* jî di malika da bi cih dike.

*Miślê Te, ne Ādem we ne Ībrāhīm ū Nūḥ in*  
*Yūsif bi Te meḥbūb ū li Ye'qūbī şirîn e.* (MC 219-4)

#### 5 Hezretî Ye'qūb (يعقوب) (Pîrê Ken'an- پير كنعان)

*Hezretî Ye'qūb*, lawê Hezretî Ishaq e ew jî lawê Hezretî Ibrâhîm e. Yek ji wan pêxemberan e ku navê wî di Qur'anê da derbas dibe. *Hezretî Ye'qūb*, di edebiyatê da bêtir bi Hezretî Yûsif ra têkildar e.

##### 5.1 Wendabûna Hezretî Yûsif

Di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da navê *Hezretî Ye'qūb* derbas nabe. Ji ber ku welatê wî Ken'an e û bi wendabûna Hezretî Yûsif gelek hesret kişandîye weke *Pîrê Ken'an* derbas dibe. *Hezretî Ye'qūb*, di şî'rên Hâfîzê Şîrâzî da mînaka xem û derdê dûrbûnîya ji yarê ye. Ji bo dûrbûnîya yarê weha dibêje; "*Min gotinek xweş ji Pîrê Ken'an bihistîye ku gotîye dûrbûnîya yarê tişekî wusa dike ku tu nikarî rave bikî.*" (HŞ 177-1) Xema dûrbûnîya ji yarê weha tîne ziman:

يوسف عزيزم رفت ای برادران رحمی      کز غمش عجب بینم حال پير كنعانی

*Ey birader û hevalên min! Rehmê bi min bikin ku 'ezîzê min Yûsif çû. Ez dibînîm ku Pîrê Ken'an ji xemê di rewşek 'ecêb de ye.* (HŞ 697-8)

Melâyê Cizîrî amaje bi vê yekê nake.

##### 5.2 Heskirina Hezretî Yûsif

Di dîwana Melâyê Cizîrî da *Hezretî Ye'qūb* û Hezretî Yûsif bi hevra di malikan da cih girtine. Li gorî Melâyê Cizîrî ew heskirina Hezretî Yûsif ku di dilê *Hezretî Ye'qūb* da ye ji ber Nûra Muḥemmedî ye ku di enîya Hezretî Yûsif da xuya dikir.

*Miślê Te, ne Ādem we ne Ībrāhīm ū Nūḥ in*  
*Yūsif bi Te meḥbūb ū li Ye'qūbī şirîn e.* (MC 219-4)

Ev nêrîn di malikên Hâfîzê Şîrâzî da cih nagire.

### 5.3 Peydabûna Hezretî Yûsif

Di encama serpehatîya Hezretî Yûsif û *Hezretî Ye'qûb* da, Hezretî Yûsif peyda dibe, gomlekê xwe dişine ji bavê xwe ra û çavên bavî wî bi wî gomlekî dîsa rohnî dibe. Di malika jêrîn da Melâyê Cizîrî peydabuna Hezretî Yûsif, şandina gomlekî Hezretî Yûsif û rohnîbûna çavên *Hezretî Ye'qûb* bi telmih îşaret dike.

*Şukur bînāhiyā min hāt û Ye'qûb dīde rewşen bû*  
*Bi bûyā Yûsifê Mişrî li Ken'anê beşer pê dā* (MC. 27-6)

Têkilîyek bi vî rengî di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da cih nagire.

## 6 Hezretî Yûsif (يوسف)

*Hezretî Yûsif*, yek ji lawê Hezretî Ye'qûb e. Qisseyaya *Hezretî Yûsif* weke ku Qur'an dinasîne xweşikîrîn qisse ye.<sup>27</sup> Qisseyaya *Hezretî Yûsif* bi balkêşîya xwe bi gelek layan îlham daye şa'iran û bi taybet şa'iran di ravekirina hestên xwe yên 'aşîqâne da ji qisseyê sûd wergirtine. Birayên wî, hesûdiyê ji wî dikin û wî davêjin bîrekê. Karwanek tê ser bîrê û wî ji bîrê derdixe û li Misrê weke kole difroşe. 'Ezîzê Misrê wî dikere û weke dîyarî wî dibexşîne hevîna xwe Zuleyxayê. Piştî ku mezin dibe Zuleyxa dildarî wî dibe. Ji ber ku *Hezretî Yûsif* berê xwe nade Zuleyxayê, Zuleyxa wî diavêje zindanê. Çendîn sal, di zindanê da dimîne. Piştî ji zindanê reha dibe, dibe 'Ezîzê Misrê. Di vê naberê da bavê wî tu agahîyan derbarê wî da nastîne, gelek xema wî dikêşe, ji ber hesreta wî ronahî di çavê wî de namîne.

### 6.1 Yûsifê Wenda

Hâfîzê Şîrâzî, di malika xwe da bi wendabûna *Hezretî Yûsif* amaje dîke û di hestên 'aşîqâne da bi hêvîya gihaştina yarê dile xwe xweş dike.

يوسف گمگشته بازآید به کنعان غم مخور      کلبه ی احزان شود روزی گلستان غم مخور  
*Yûsifê wendabûyî dê bizîvire Ken'anê xem mexwu, qulûbeya huznê rojekê ewê bibe*  
*gulistan xem mexwu.* (HŞ 407-1)

Melâyê Cizîrî amaje bi wendabûna *Hezretî Yûsif* nake.

### 6.2 Qulûbeya Xemgînîyê

Bi wendabûna *Hezretî Yûsif* bavê wî gelek xemgîn dibe (HŞ 697-8) û ji xwe re kolikê ava dîke. Qulûbeya Hezretî Ye'qûb geh Kulbeê Ehzan (کلبه احزان) qulûbeya xemgînîyê (HŞ 495-8) û

<sup>27</sup> (نَحْنُ نُفِصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ) Em bi şandina Qanê qisseyên herî xweşik ji te ra vedibêjin. (*Qur'ana Pîroz*, Yûsif 3.)

geh Beytu'l-hezen (بيت الحزن) mala xemgînîyê ye. (HŞ 441-6) Peydabûna *Hezretî Yûsif* û derketina bavê wî ji qulûbeya huznê hêvîya gihaştina yarê ye.

حافظ مکن اندیشه که آن یوسف مهرو بازآید و از کلبه ی احزان به درآیی

*Hâfiz, nekeve hizra wî Yûsifê mehrû, ewê were û tuyê ji qulûbeya huznê derkevî.* (HŞ 730-8)

Melâyê Cizîrî behsa qulûbeya xemgînîyê nake.

### 6.3 Firotna Hezretî Yûsif

*Hezretî Yûsif*, piştî ji bîrê têderxistin birayên wî, wî bi bihayekî hindik difroşin serwanî.<sup>28</sup> Firotna *Hezretî Yûsif* bi bihayekî hindik di malikên Hâfizê Şîrâzî da mînake ji bo firotna dinyayê bi axretê. (HŞ 703-3) Herweha destjêberdana yarê jî hatîye şibandin bi firotna *Hezretî Yûsif*.

یار مفروش به دنیا که بسی سود نکرد آن که یوسف به زر ناسره بفروخته بود

*Yara xwe mefroşe bi dinyaya naçiz û ji dest xwe bernede, ew kesên ku Hezretî Yûsif bi zêrên qelp firotnê jê sûd wernegirtin.* (HŞ 346-7)

Di malikên Melâyê Cizîrî da firotna *Hezretî Yûsif* hatiye şibandin bi destjêberdana yarê û encama destjêberdana yarê her xesaret e.

*Bi dînârê denî zinhâr dâ yârê xwo nefiroşî Kesê Yûsif firotnî wî di 'âlem dâ xesâret kir* (MC 104-7)

### 6.4 Gomlek û Bihna Hezretî Yûsif

*Hezretî Yûsif*, ji misrê gomlekê xwe ji bavê xwe ra dişîne. Bavê wî bêhna wî ji dûr va hiltîne.<sup>29</sup> Hâfizê Şîrâzî, gomlek, bihnê û hesûdîya birayên wî di yek malikê da bi cih dike. Xwe dişibîne Hezretî Ye'qûb, mixalifên xwe jî dişibîne birayên *Hezretî Yûsif*. Di malika xwe da tirsaxwe jî dide ber çava.

پیراهنی که آید از او بوی یوسفم ترسم برادران غیورش قبا کنند

*Gomlekê ku bihna Yûsifê min jê tê ditirsim ku birayên wî yên hesûd perçe perçe bikin.* (HŞ 325-9)

Melâyê Cizîrî rasterast behsa gömlek nake lê, amaje bi bihnê dike ku bihn ji gömlek tê.

*Şukur bînâhiyâ min hât û Ye'qûb dîde rewşen bû Bi bûyâ Yûsifê Mîsrî li Ken'ânê beşer pê dâ* (MC. 27-6)

<sup>28</sup> *Qur'ana Pîroz*, Yûsif 20.

<sup>29</sup> *Qur'ana Pîroz*, Yûsif 93-96.

## 6.5 Xweşikahîya Hezretî Yûsif

Xweşikahîyek zêde ya *Hezretî Yûsif* hebû ye. Hâfizê Şîrâzî, xweşikahîya yara xwe dişibîne xweşikahîya *Hezretî Yûsif*. Yara wî Yûsifê duwem e. (HŞ 700-1) Bi hunera mubalexeyê xweşikahîya yara wî wisa zêde ye ku hezar Yûsif di kortala erzinka wê da wunda dibin. (HŞ 89-3) Xweşikahîya me'şûqê, 'aşiq ruswa dike. Sedema 'işqa Zuleyxayê û serpehatîya wê jî Xweşikahîya *Hezretî Yûsif* e.

من از آن حسن روزافزون که یوسف داشت دانستم      که عشق از پرده عصمت برون آرد زلیخا را

*Min ji wê xweşikahîya zêde ya Yûsif dizanî ku 'işq ewê perdeya rûyê Zuleyxayê biqetîne û wê ruswa bike.* (HŞ 60-5)

Şa'iran xweşikahîya yara xwe şibandine xweşikahîya *Hezretî Yûsuf*. Yara Melâyê Cizîrî weke *Hezretî Yûsif* şekir ji lêvên wê dirêje. (MC 252-3) Yara Melâyê Cizîrî, di xweşikahîyê da Yûsifê düyem e. (MC 277-2) Yara wî di xweşikahîyê da Yûsifê dewr û demê ye. (MC 209-9) Tevî ku yara Melâyê Cizîrî di husn û cemalê da Yûsifê dewr û demê ye herweha nişanek wê jî (weke gomlekê *Hezretî Yûsif* dermanê çava ye) dermanê hemû nexweşîya ne.

*Yûsifê dewrê zemânî  
Bê ji bo beghê dehânî*

*Go nesim: hân vî nişânî  
Nexwoşân ew lê şifâ ye* (MC 203-15)

## 6.6 Zindan

Di bûyera *Hezretî Yûsif* û Zuleyxayê da ku *Hezretî Yûsif* bersîva evîna Zuleyxayê nade, dikeve zindanê. Ketina zindanê hem hatîye şibandin bi cewr û cefaya yarê û hem hatîye şibandin bi dûrbûnîya yarê.

*Yûsifê cur'ekeşê hicrân im  
Nuqteyê dâireyê zindân im* (MC 249-3)

Di malikên Hâfizê Şîrâzî da amaje bi zindana *Hezretî Yûsif* nehatîye kirin.

## 7 Hezretî Şu'eyb (شعیب)

*Hezretî Şu'eyb*, yek ji wan pêxemberan e ku navê wî di Qur'anê da derbas dibe.<sup>30</sup> Derheqê neseba wî da lihevkirinek nayê dîtin. Tiştê ku ji Qur'anê tê famkirin, qewmê ku *Hezretî Şu'eyb* pêxembertîya wan kirîye *Medyen* û *Eyke*<sup>31</sup> ye.

*Hezretî Şu'eyb*, ji ber ku xezûrê Hezretî Mûsa ye, di edebiyatê da bêtir bi Hezretî Mûsa ra cih girtîye. Lê di vî warî da agahîyên teqez li ber destê me tune ye.

<sup>30</sup> Bnr: *Qur'ana Pîroz*, Yûsif 20.

<sup>31</sup> *Qur'ana Pîroz*, Hûd 84. ; Şu'ara 176.

## 7.1 Xizmet

Di nava şî'rên Hâfizê Şîrâzî da yek car navê *Hezretî Şû'eyb* derbas dibe. Di malika mînak da Hâfizê Şîrâzî dibêje; kesek ku bixwaze bigihêje mirada xwe divê bi dil û can di wê rêyê da xizmet bike. Ji bo vê jî ji şivantîya ku Hezretî Mûsa ji *Hezretî Şû'eyb* ra kirîye ji bo ku bi keça wî ra bizewice sûd wergirtî ye.

شبان وادی ایمن گهی رسد به مراد      که چند سال به جان خدمت شعیب کند

*Şivanê Wadiya Eymenê dema ku giha mirada xwe, çend sal bi dil û can xizmeta Şû'eyb kir.* (HŞ 312-6)

*Hezretî Şû'eyb* bi tu layên xwe di malikên Melâyê Cizîrî da peyda nabe.

## 8 Hezretî Mûsâ (موسی)

*Hezretî Mûsa*, yek ji wan pêxemberên mezin e ku bi *Ūlû'l-'Ezm* (أولو العزم)<sup>32</sup> hatine saloxdayîn. Xwedî kîtabek serbixwe ye ku navê wê *Tewrat* e. Ji nesla Hezretî Ibrâhîm e.<sup>33</sup> *Hezretî Mûsa*, bi gelek nukteyên jîyana xwe di edebiyatê da cih girtîye. Li vir emê tenê li ser malikên ku rasterast navê *Hezretî Mûsa* di wan da derbas dibin rawestî.

### 8.1 Agir û Newala Eymenê

Piştî ku qewlê şivantîya *Hezretî Mûsa* bi Hezretî Şû'eyb ra diqede, bi keça wî ra dizewice. Ew û hevjinna xwe vedigerin Misrê. Di şevê sar û tarî da li newala Eymenê hevjinna wî dikeve ber welidandinê. *Hezretî Mûsa* ji dûr va agirekî dibine. Bi hêvîya ku hinek ji wî agirê bîne, berê xwe dide agir û diçe.<sup>34</sup> Qur'an di vê babetê da weha dibêje: *Dema wî agir dîtîbû ji malîyên xwe ra got: hûn bisekinin, belkî ez ji we ra bizotekî binim yan kesekî rêber li wir peyda bikim.*<sup>35</sup> Hâfizê Şîrâzî vê bûyerê bi nêrînek tesewufî di malika xwe da weha bi cih dike, û dibêje jî tecelliyatên Xweda ne ez tenê kêfxweş im, Hezretî Mûsa jî ber bi wê hêvîyê çûbû.

زآتش وادی ایمن نه منم خرم و بس      موسی آنجا به امید قبسی می‌آید

*Bi dîtina agirê newala Eymenê ne ez tenê şad im, belkî Hezretî Mûsa jî bi hêvîya şu'leyê ber bi agir hat.* (HŞ 378-3)

<sup>32</sup> Bêjeya *Ūlû'l-'Ezm*, tenê carekê di Qur'anê da derbas dibe. (*فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ*) *Sebir bike çawa ku Resûlên Ūlû'l-'Ezm sebir kirine.* (*Qur'ana Pîroz*, Ehqaf 35.) Ji bo wan pêxemberan hatîye gotin ku li hember emr û fermanên ku Xweda li wan kirîye bi sebr û sebat sekinîne. (ابن منظور، محمد بن مكرم، (لسان العرب، دار صادر، چاپ سوم، ، بيروت ١٤١٤، ج ١٢، ص ٣٩٩، *Hezretî Nûh*, *Hezretî Ibrahîm*, *Hezretî Mûsa*, *Hezretî 'Îsa* û *Hezretî Muhememd*. Ji bo agahiyên berfireh bnr: (عمر، أولو العزم من الرسل، دار حسان، دمشق، ١٤٠٩.

<sup>33</sup> ابن كثير، *قصص الأنبياء*، ص ٣٤٨.

<sup>34</sup> شميسا، *فرهنگ تلمیحات*، ص ٥٥٧.

<sup>35</sup> *Qur'ana Pîroz*, Taha 10.





#### 8.4 Axaftina bi Xweda ra

*Hezretî Mûsa* diçe ser çîyayê Tûrê ji bo ku bi Xweda ra biaxive. Li wî cihê ku ew ê bi Xweda ra biaxive ji Xweda ra dibêje *Xwuya bibe ez te bibînim*. Di bersîvê da Xweda ferman dike: *Tu min nabîni* di vê guftogoyê da du bêje; *bibînim* (Erîni - أرني) û *tu min nabîni* (len terânî - لَنْ تَرَانِي)<sup>38</sup> ji teref şa'iran va gelek hatîye bi kar anîn. Hâfizê Şîrâzî vê bûyerê di hestên xwe yê 'aşîqâne da bi kar tîne. Xwe dişîbîne *Hezretî Mûsa* û bi vî rengî daxwaza dîtina me'sûqa xwe dike.

با تو آن عهد که در وادی ایمن بستیم  
همچو موسی ارنی گوی به میقات بریم

*Bi wê peyman ku di newala Eymenê da me dabû hevûdû, weke Hezretî Mûsayê "erîni go" em herin cihê hevdîtinê.* (HŞ 564-4)

Dil ji ber ku wargeha tecellîya ye weke çîyayê Tûrê Sîna ye. Divê 'aşîq daxwaza dîtina mehbûba xwe bi çav neke, dîtina bi dil bike. Yan na ewê weke *Hezretî Mûsa* bersîva *tu min na bîni* bibihîze.

*Dilo er ne, meke gâzî cewâbâ "len terânî" dâ*  
*Ji ber fikrê di Mûsâyî dilê min tûrê sînâ ye* (MC 221-3)

#### 8.5 Hezretî Mûsa spîbûna destê wî

Yek ji mu'cîzeyên ku Xweda dabû *Hezretî Mûsa* spîbûna destê wî bû. Dema destê xwe ji bêrika xwe derdixist bêyî ku zerer bigihêje wî spî dibû.<sup>39</sup> Melâyê Cizîrî bi telmih amaje bi vê mu'cîzeyê dike. Canê wî yekser bi agirê 'îşqê weke destê *Hezretî Mûsa* diîse.

*Min cān yedê beydā ye ji 'Isā çî xeber dim*  
*Min ateşê Mûsā diye gulnārê şerābê* (MC 246-5)

Ev mu'cîze û navê *Hezretî Mûsa* bi hevra di malikên Hâfizê Şîrâzî da cih nagire.

#### 9 Hezretî Xiđir (خضر)

Di tefsîrên Qur'anê da û berhemên ku jîyana pêxemberan vedikolin derbarê nav, neseb, pêxembertî û jîyana wî da lihevkirinek neyê dîtî jî, di kultura Islâmê da li gorî gelek rîwayetan navê wî *Xidir* e û pêxember e.<sup>40</sup> Di Qur'ana Pîroz da navê wî derbas nabe. Di sûreyê *Kehf* da ji bo wî wiha hatîye gotin; *Bendeyek ji bendeyên me, ji teref me rehmet<sup>41</sup> jê ra hatîye dayîn û bi 'ilmê ledun hatîye perwerdekirin.*<sup>42</sup>

<sup>38</sup> *Qur'ana Pîroz*, 'Eraf 143.

<sup>39</sup> *Qur'ana Pîroz*, Neml 12.

<sup>40</sup> Ji bo delîlên pêxembertîya Hezretî Xidir bnr: (ابن كثير، قصص الأنبياء، ص ٥٢٢-٥٢٤)

<sup>41</sup> Ensarî, bêjeya rehmetê ku di ayetê da derbas dibe bi *Pêxembertî*, 'ilm, ta'et û temenê dirêj watedar dike. (المبيد، ابو الفضل رشيد الدين، كشف الأسرار و عدة الابرار، به سعی و اهتمام: على أصغر حكمت، انتشارات امير كبير، چاپ هفتم، (تهران ١٣٨٢، ج ٥، ص ٧١٩)

<sup>42</sup> *Qur'ana Pîroz*, *Kehf* 65.

## 9.1 Ava Heyatê

*Hezretî Xidir*, weke istî'are ji bo murşidê kamil û rehnumayên rêka seyr û silûkê cih digire. Hâfizê Şîrâzî ji bo pêdîvîya hebûna murşidekî kamil ji *Hezretî Xidir* sûd werdigire.

قطع این مرحله بی همراهی خضر مکن      ظلمات است بترس از خطر گمراهی

*Bê hevaltîya Xidir di vê rêyê da nemeşe, tarîti ye, bitirse ji xetera wendabûnîyê.*

(HŞ 719-2)

*Hezretî Xidir* gihastîye ava heyatê û jê vexwarîye. Melâyê Cizîrî tevî ku telmîha vê bûyerê dike rengêkî din dide bûyerê. Li gorî Melayê Cizîrî *Hezretî Xidir* vajî çûye. Lewra bêyî çûna nava tarîtiyê bi dil pêkane ava heyatê were peydakirin ku Melâyê Cizîrî dibêje ez gihastimê.

*Ez gihâm avâ heyâtê xef ji dil  
Xidrî vâjî çûye heywânê xelet* (MC 139-6)

Peyda kirina ava heyatê ji teref *Hezretî Xidir* û *Hezretî Ilyâs* û peyda nekirina heman avê ji teref Îskender remz û nişana alîkarîya me'newî ye. Ev alîkarî di malika Melâyê Cizîrî da tecellî ye ku bi vê tecellîyê gihastîye ava heyatê. Bi zimanê Melâyê Cizîrî ava heyatê çeşmeya dilî ye.

*Seherê Xidrê 'ināyet ko birîn çeşmeyê dil  
Bi cehānê me nezer dā ko cehān 'eynê serāb e* (MC 53-1)

## 9.2 Alîkarî

Di kultura Islâmê da *Hezretî Xidir* alîkarê kesên ketî ye. Çawa ku Mela Xelîlê Sêrtî (1754-1843) di 'eqîdenameya xwe da ji bo *Hezretî Xidir* û *Hezretî Ilyâs* dibêje; *pêxember in, dijîn û alîkar in*.<sup>43</sup> Hâfizê Şîrâzî jî amaje bi vê alîkarîyê dike.

تو دستگیر شو ای خضر پی خجسته که من      پیاده می روم و همراهان سوارانند

*Tu alîkarîya min bike ey Xidrê pî pîroz, ez piyade dimeşim û hevalên min hemî siwar in.* (MC 323-7)

*Hezretî Xidir*, remz û nişana murşidê kamil e. Melâyê Cizîrî dema dibêje; *eger destegîr ne Hezretî Xidir be bi çek û leşkera tu nagihêjî ava heyatê* (MC 2-310) bi hunera istî'areyê alîkarîya murşidê kamil destnîşan dike. Kesê ku bixwaze di seyr û silûkê da bigihêje armanca xwe divê hevaltîya *Hezretî Xidir* bike. (MC 2-25) û di malika jêrîn da *Hezretî Xidir* ew rehrewê rêya sulûkî ye ku gihastîye heqîqetê;

<sup>43</sup> *Xweşin Xidr û Ilyasî her vê demê*

*Nebî nin, li derdan dîkin melhemê* (Sêrtî, Melâ Xelîl, *Nehcu'l-Enam*, Guhartin ji tîpên erebî: Zeynelabîdîn Kaya, Weşanxana Kurdistan, Stockholm 1988, r 15.)

*Ê bi Xidrî rā divêt āvā heyātê bit neşîb*  
*Dê bi se'y û cehdê yeksân bin li bāl wî rûz û şeb (MC 57-2)*

### 9.3 Bereket

*Hezretî Xidir* nîşana bereketê ye. Lewra de vera ku *Hezretî Xidir* di wê da derbas bibe yan li wir birûne (bi taybet devara ku hişk be) hişîn dibe, gul û gîya li wê deverê şîn tê.<sup>44</sup> Ji ber vê, jê ra *Xidrê pî pîroz*- خضر پی خجسته hatîye gotin. Hâfîzê Şîrâzî jî ev herdu taybetîyên *Hezretî Xidir* di yek malikê da bi cih dike.

تو دستگیر شو ای خضر پی خجسته که من پیاده می روم و همراهم سوارانند

*Tu alîkarîya min bike ey Xidrê pî pîroz, ez piyade dimeşim û hevalên min hemî siwar in. (MC 323-7)*

Melâyê Cizîrî amaje bi berekata *Hezretî Xidir* nake.

### 9.4 Temendirêjî

*Hezretî Xidir*, weke li jor hate gotin ji ber ku ava heyatê vexwarîye heta dawîya dinyayê ewê li jîyanê be. Ev temendirêjî ji bo ravekirina tiştên fanî weke mînak tê dayîn. Lewra di encamê da *Hezretî Xidir* jî ewê mirênê tam bike.

نه عمر خضر بماند نه ملک اسکندر نزاع بر سر دنیای دون مکن درویش

*Ey derwêş! Ber serê دنیا fanî ceng û cîdalê neke, ne temenê Xidir û ne selteneta Îskender dimîne. (HŞ 454-7)*

*Hezretî Xidir*, di malika jêrîn ya Melâyê Cizîrî da remza temen dirêjîyê ye.

*Mā te 'umrê Xidr û Nūh û mulkê Zulqerneyn bitin*  
*Gunbedā çerxê mulemme' her bi te me'mûri bî (MC 286-9)*

### 9.5 Hevdîtina Hezretî Xidir û Hezretî Mûsa

Cihê ku Hezretî Mûsa û *Hezretî Xidir* hevûdû dibînin berava deryayê ye.<sup>45</sup> Li berava deryayê masîyê ku Hezretî Mûsa û hevalê xwe biraştîbûn û ji bo di rê da bixwun zindî dibe û xwe diavêje deryayê. Hezretî Mûsa li pey masî di deryayê da dimeşe û rastî *Hezretî Xidir* tê.<sup>46</sup> Melâyê Cizîrî hem amaje bi vê bûyerê dike hem sir û razên ku bi *Hezretî Xidir* ra hene, bi bîr tîne.

*Xidrê di remz û mu'cizê mesti me dî di dengizê*  
*Hati peyāleyek di dest eşkere sed peyāle kir (MC 103-1)*

<sup>44</sup> غزنوی، ابی نصر محمد بن قطان، *سراج القلوب*، انتشارات کتابچی، تهران بی تاریخ، ص ۶۰.

<sup>45</sup> *Qur'ana Pîroz*, Kehf 60-61.

<sup>46</sup> المیبدی، ج ۵، ص ۷۱۷

## 10 Hezretî Ilyas (إلياس)

*Hezretî Ilyâs*, yek ji wan pêxemberan e ku navê wî di Qur'anê da derbas dibe.<sup>47</sup> Derbarê neseba wî da di berhemana da lihevkirinek nayê dîtin.

### 10.1 Ava Heyatê

Di edebiyata klasîk da *Hezretî Ilyâs* û Hezretî Xidir bi lêgerîna ava heyatê û peydakirina wê cih werdigirin.<sup>48</sup> Weke li jor hate gotin *Hezretî Ilyâs* gihaştîye ava heyatê û ji wê avê vexwarîye.

Em di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da rastî navê *Hezretî Ilyâs* nayên.

*Hezretî Ilyâs*, di dîwana Melâyê Cizîrî da bi Hezretî Xidir û ava heyatê di yek malikekê da derbas dibe. Di vê malikê da *Hezretî Ilyâs* remza hêza leşkerîye ye. Li gorî Melâyê Cizîrî, ew kesê ku alîkarîya Hezretî Xidir bo wî nebe, bi hêza xwe nikare xwe bigihîne ava heyatê.

*Destigîrê te nebit Xuḍrê 'ināyet li qidem  
Nagihê ābê heyātê bi du 'esker Ilyās* (MC 122-7)

## 11 Hezretî Dawūd (داوود)

*Hezretî Dawūd*, yek ji wan pêxemberan e ku Qur'an behsê jê dike. Neseba wî digihêje Hezretî Ye'qûb. Bavê Hezretî Suleymân e. Zebûr, ku yek ji çar kitêbên asîmanî ne, ji bo wî hatîye hinartin.<sup>49</sup> *Hezretî Dawūd* bi dengê xwe yê xweş tê nasîn. Qur'an dibêje me *fezîletek serdestîyek, qencîyek*,<sup>50</sup> daye wî. Tefsîr dibêjin ev serdestî xweşavazî û nermkirina hesinî ye.<sup>51</sup>

### 11.1 Xweş Awazî

Di du malikên Hâfîzê Şîrâzî da em rastî navê *Hezretî Dawūd* tên. Di herdu malikan da navê wî û navê Hezretî Suleymân bi hev ra derbas dibe. Di heman demê da di van malikan da *Hezretî Dawūd* bi dengê xwe yê xweş cih girtîye.

برکش ای مرغ سحر نغمه ی داوودی باز      که سلیمان گل از باد هوا باز آمد

*Ey bilbil, were nexmeyên xwe yê Dawudî bixwîne, lewra gula sor weke Suleymân bi bayê seba bi bax û çîmenê hat.* (HŞ 292-2)

*Hezretî Dawūd* di dîwana Melâyê Cizîrî da cih nagire.

<sup>47</sup> Bnr: *Qur'ana Pîroz*, Saffat 123-130.

<sup>49</sup> *Qur'ana Pîroz*, Nîsa 123.

<sup>50</sup> *Qur'ana Pîroz*, Sebe 10.

<sup>48</sup> شمیس، فرهنگ تلمیحات، ص ۲۴.

<sup>51</sup> المیزبیدی، ج ۸، ص ۲۱۱.

## 12 Hezretî Suleymân (سليمان)

*Hezretî Suleymân*, kurê Hezretî Dawûd e. Navê wî û qisseyên wî di Qur'anê da derbas dibin.<sup>52</sup> Taybetîyên wî yên derdikevin pêş ev in: Xweda wî hînê zimanê hemû ajalan kiribû.<sup>53</sup> Ba, dibin emrî wî da bû.<sup>54</sup> Xwedî seltenet bû. Ango hem pêxember bû û hem serokê dewletê bû. Ji bo selteneta wî Xweda her tişt dabû wî.<sup>55</sup> Weke, leşker, amrazên cengê, zanebûna kar û barê dinyayê, zanebûna tiştê dilê însana, hikmet, fermanarîya li ser cin, însan, şeytana û ajalan.<sup>56</sup> Vezîrekî wî yê bi navê Asef hebû ku zêde zîrek bû. Bûyera *Hezretî Suleymân* bi gêrikan ra û bi Belqîsa melîkeya Sebayê girîng e.

### 12.1 Seltenet

*Hezretî Suleymân*, xwedî seltenet bû. Yek ji nişana selteneta *Hezretî Suleymân* gustîla wî bû. Qur'an behs ji gustîlê nake. Lê di hin berheman da derbas dibe ku gustîlek *Hezretî Suleymân* hebû ku hemû selteneta wî bi wê bû.<sup>57</sup> Navê Xweda yê herî mezin; *Ismê E'zem* li ser nivîsandî bû.<sup>58</sup> Hâfîzê Şîrâzî di malikên xwe da ji vê gustîlê gelek sûd werdigire.

چه خاصیت دهد نقش نگینی

گر انگشت سلیمانی نباشد

*Eger tilika Suleymân nebe, tu taybetîyê nade ew neqşa li ser gustîlê.* (HŞ 711-1)

Di qisseyan da derbas dibe ku gustîla *Hezretî Suleymân* bi şikleki dikeve destê Şeytan. Şeytan xwe weke *Hezretî Suleymân* nişan dide û çil rojî hukum dike. Çi dema ku Şeytan biryarên dijî şerî'etê dide 'âlim û hukemayên demê fam dikin ku ne Suleymânê heqîqîye. Bi alîkarîya Asef gustîl dîsa digihêje *Hezretî Suleymân*.<sup>59</sup> Hâfîzê Şîrâzî vê bûyerê bi telmih dixe nav malikên xwe.

که گاه گاه بر او دست اهرمن باشد

من آن نگین سلیمان به هیچ نستادم

*Ez, wê gustîla Hezretî Suleymân ku carînan di destê ehremen daye qet naxwazim.*

(HŞ 274-2)

Melâyê Cizîrî, di malika xwe da bi telmih, gustîla *Hezretî Suleymân* ya ku nişaneyê hukumraniya wî bû, tîne ziman. Melayê Cizîrê vê telmîhê ji bo yara xwe bi kar

<sup>52</sup> Bnr: *Qur'ana Pîroz*, Sebe 12, Enbîya 79, 81, Sad 27, 28, 36, Neml 15, 16, Enbîya 79, 80, 81

<sup>53</sup> *Qur'ana Pîroz*, Neml 16.

<sup>54</sup> *Qur'ana Pîroz*, Sebe 12, Enbîya 81, Sad 36.

<sup>55</sup> *Qur'ana Pîroz*, Neml 16.

<sup>56</sup> ابن کثیر، *قصص الأنبياء*، ص ۵۷۸.

<sup>57</sup> فروزانفر، ص ۳۸۰-۳۸۱.

<sup>58</sup> هاشم جاوید، *حافظ جاوید- شرح دشواری های ابیات و غزلیات دیوان حافظ* - انتشارات فرزانه روز، تهران ۱۳۷۵، ص ۱۷۷.

<sup>59</sup> شمپسا، *فرهنگ تلمیحات*، ص ۳۳۵.

tîne. Ji bo ku yar, serdestiyê li ser 'âşiqê xwe bike pêdivîya wê bi gustîlê tune, xweşikahîya dev û diranê wê yên weke le'l û gewher tenê bes in, ji bo vê hukumraniyê.

*Te çi hâcet bi Suleymāniyê husnê  
Xatemek le'le bi gewher ānī (MC 277-8)*

## 12.2 Femandarî

Di Qur'anê da derbas dibe ku cin û îns û hemû ajal dibin fermanberîya *Hezretî Suleymân* da bûn<sup>60</sup> û Xweda famkirina zimanê perende û heşerata bi wî dabû zanîn.<sup>61</sup> Hâfîzê Şîrâzî di malika xwe da amaje bi zanebûna zimanê perende û heşerata dike û heman bêjeya Qur'anê *Mentiqe't-teyr*-<sup>62</sup> *طَيْرَ مَنْطِقِ الطَّيْرِ* îqtîbas dike. Hâfîzê Şîrâzî ji bo zewala tiştên maddî mînakê ji taybetiyên *Hezretî Suleymân* werdigire.

نېست طرف هېچ خواجه او از و رفت باد به      طير منطق و باد اسب و آصفى شكوه  
*Hêza Asefî, hespê bayê û zimanê perendeyan bayê bir, di encamê da jê sûd wernegirt. (HŞ 92-1)*

Melâyê Cizîrî raste rast behs ji femandariya *Hezretî Suleymân* nake.

## 12.3 Hîkmet

Di Qur'ana Pîroz da îşaret bi hîkmet û 'ilmê *Hezretî Suleymân* hatîye dayîn.<sup>63</sup> Hâfîzê Şîrâzî hem îşaretî bi bal 'ilmê wî, hikmeta wî û zanebûna wî dike. Hâfîzê Şîrâzî memduhê xwe dişîbîne *Hezretî Suleymân* ku Xweda zanebûn û hîkmet daye wî.

در حکمت سلیمان هر کس که شک نماید      بر عقل و دانش او خندند مرغ و ماهی  
*Di hikmeta Suleymân da ew kesê ku bikeve gumana, balende û masî dê bi hiş û zanebûna wî bikenin. (HŞ 720-3)*

Melâyê Cizîrî behsa hikmeta ku Xweda dabu *Hezretî Suleymân* nake.

## 12.4 Gêrik/Mûrî

Dema *Hezretî Suleymân* û leşkerên xwe di newala Nemlê da derbas dibin, serokê gêrikan hevalên xwe hişyar dike ji bo ku di binê lingên leşkeran da payîmal nebin. Ev bûyer di Qur'anê da jî cih girtîye.<sup>64</sup> Hâfîzê Şîrâzî amaje bi vê bûyerê dike.

نظر کردن به درویشان منافی بزرگی نیست      سلیمان با چنان حشمت نظرها بود با مورث  
*Xwedî derketina li derwêşan ne dijî mezinantîyê ye, Suleymân bi hemû mezinahîya xwe li girêkên xwe xwedî derdiket. (HŞ 439-6)*

<sup>60</sup> Qur'ana Pîroz, Sad 27-28.

<sup>61</sup> Qur'ana Pîroz, Neml 15.

<sup>62</sup> Qur'ana Pîroz, Neml 16.

<sup>63</sup> Qur'ana Pîroz, Enbîya 79.

<sup>64</sup> Qur'ana Pîroz, Neml 18-19.

Melâyê Cizîrî Memduhê xwe dişîbîne *Hezretî Suleymân* û kesên li dîwana wî jî dişîbîne gêrikan. Di vê telmîhê da *Hezretî Suleymân* sembola hêz û quwwetê ye û kesên berdestê wî jî remza bêhêzî û bê taqetîyê nin.

*Gerçi der dîwânê heçret pir heqîr in şubhê mûr*  
*Çeşmê te çeşmê Suleymânî bi hâlê mûri bî* (MC 287-1)

## 12.5 Hudhud

*Hezretî Suleymân* dema ku hemû perendeyan kom dike û li rewşa wan dipirse, Hudhud di nava wan da nabîne. Ji ber ku Hudhud beşdarî civînê nebûye *Hezretî Suleymân* zêde hêrs dibe. Hudhud vedigere û bi kêfxweşî mizgînîyê dide *Hezretî Suleymân* ku agahîyek girîng ji welatê Seba yê anîye. Hudhud, Behsa Belqîsê dike. *Hezretî Suleymân* nameyekê ji Belqîsê ra dinivîsîne û bi Hudhud ra dişîne. Ev bûyer di Qur'anê da di Sûreyê Neml da derbas dibe.<sup>65</sup> Hâfîzê Şîrâzî di hestên xwe yên 'âşiqâne da îşaretê bi vê bûyerê dike. Bayê sebayê dişîbîne Hudhudî ku xeberên xweş tîne.

صبا به خوش خبری هدهد سلیمان است      که مژده طرب از گلشن سبا آورد

*Bayê sebayê bi anîna agahîyên xweş weke Hudhudê Suleymân e, ku mizgînîyên şadîyê ji gulşena yarê tîne.* (HŞ 253-5)

Hudhud weke li jor hate gotin peykê agahîya ne. Di malîka Melâyê Cizîrî da jî heman peywîrê digire ser milê xwe. Di malîkê da Melâyê Cizîrî xwe şîbandîye *Hezretî Suleymân* ku Hudhud mizgînî jê ra anîye. Di malîkê da herçend amaje pê nehatibe kirin jî yara Melâyê Cizîrî ew Belqîs e ku Hudhud agahîyan ji wê tîne.

*Suleymânî me ez dîsâ*  
*Şeher hudhud bişâret dâ* (MC 302-2)

## 12.6 Belqîs

Me li jor got ku *Hezretî Suleymân* nameyek ji Belqîsê ra dişîne. Belqîs biryar dide ku biçe nik *Hezretî Suleymân*. *Hezretî Suleymân* ji 'ifrît û cinnan daxwaz dike ku berya Belqîs bigihêje ba wî, textê wê ji Sebayê bîne. Asef, di demek gelek kurt da text amade dike.<sup>66</sup> Anîna textê Belqîsê di Qur'anê da derbas dibe.<sup>67</sup> Telmîha bûyerê di hestên Melâyê Cizîrî yê 'âşiqâne da cih digire.

*Minnet ji tâlî' her ji bext*      *Āsif bi text û bext û rext*  
*Belqîs ewî anî bi text*      *Îro Suleymân î Melâ* (MC 33-8)

*Hezretî Suleymân* û Belqîs bi hevra di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da cih nagire.

<sup>65</sup> *Qur'ana Pîroz*, Neml 20-28.

<sup>66</sup> ابن کثیر، *قصص الأنبياء*، ص ۵۸۳-۵۸۵.

<sup>67</sup> *Qur'ana Pîroz*, Neml 38-40.

### 13 Hezretî 'Îsa (عیسی), Mesîh (مسیح)

*Hezretî 'Îsa*, yek ji pêxemberên *Ûlû'l-'ezm* e. Xweda, kîtaba bi navê *Incîl* bo wî hinartîye. Taybetîyên *Hezretî 'Îsa*, bi gotinek din mu'cîzeyên ku Xweda dabûne wî, ku di heman demê da di edebiyatê da jî ji wan sûd tê wergirtin ev in; dema ku zarok bû û di dergûşê da bû axivîye û pêxembertîya xwe anîye ziman.<sup>68</sup> *Hezretî 'Îsa* kesên mirî zindî dikir, kesên ji dayika xwe kor hatibû dinyayê çavên wan ronî dikir û kesên gurî û kotî (bi êrebî beres û bi tirkî cuzzam) baş dikir.<sup>69</sup>

#### 13.1 Zindîkirina Mirîyan

Di dîwana Hâfizê Şîrâzî da heft car *Hezretî 'Îsa* û heft car *Mesîh* derbas dibe. *Hezretî 'Îsa* di malikên Hâfizê Şîrâzî da bêtir bi zindî kirina mirîya cih girtîye. Di van malikan da kesê mirî yan nesax heman şa'ir bi xwe ye û *Hezretî 'Îsa* jî me'sûqa wî ye.

جان رفت در سر می و حافظ به عشق سوخت عیسی دمی کجاست که احیای ما کند

*Can di vexwarina şerabê da çû û Hafîz bi 'îşqê şewitî, Me'sûqa weke Hezretî 'Îsa li ku ye me dîsa ji nû vejîne?* (HŞ 310-8)

*Mesîh* û *Mesîha* leqebên *Hezretî 'Îsa* ne. Ji Suryanî bi wateya *pîroz* an ji 'Ibranî bi wateya *padîşah* û *pêxember* ketîye zimanê êrebî.<sup>70</sup> Di malikên Hâfizê Şîrâzî da herdu jî tèn dîtin. Ev herdu leqeb jî di hizrên 'aşîqâne da cih digirin. Di malika jêrîn ya Hâfizê Şîrâzî da 'îşq hatîye şibandin bi *Hezretî 'Îsa*.

طبيب عشق مسیحادم است و مشفق لیک چو درد در تو نبیند که را دوا بکند

*'Îşq, bijişkê dilsoz e û nefesa Mesîha pê ra ye, lê bi te ra derd nebîne wê çi dewa bike.* (HŞ 311-4)

Di malikên Melâyê Cizîrî da hem navê *Hezretî 'Îsa* û hem leqebên wî derbas dibin. Malikên ku nav û bernavkên *Hezretî 'Îsa* di wan da cih girtîye bi gelemperî ramanên 'aşîqâne rave bikin jî di malika jêrên da em nêrînek tesewufî jî dibinin.

*Min cān yedê beydā ye ji 'Îsā çî xeber dim*  
*Min āteşê Mūsa diye gulnāri şerābê* (MC 246-5)

Di malikên 'aşîqâne da yar hatîye şibandin bi *Hezretî 'Îsa* ku mirîyan vedijîne û nesaxa dewa dike. (MC 231-2, 270-4, 302-3) Yar, weke *Mesîh* şîfakirox e li nesaxên xwe yên ku bi herdu çavên xwe yên weke reşmaran ew birîndar kirine û li kuştîyên birûyên xwe yên weke şûr û xenceran. (MC 256-5) Di malika jêrîn da di saloxetên yarê da rasterast telmîha zindîkirina mirîyan hatîye kirin.

<sup>68</sup> Bnr: *Qur'ana Pîroz*, Meryem 29-35.

<sup>69</sup> *Qur'ana Pîroz*, Maîde 110; Alî 'Îmran 49.

<sup>70</sup> دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران ۱۳۷۷، ج ۱۳، ص ۲۰۹۱۰.



*Meyyitān ew rādikit yekser dilān yexmā dikit  
Ismê e'zēm mā dizānit yā Mesîhā ew b xwo ye* (MC 195-1)

#### 14 Hezretî Muḥemmed (محمد) (Eḥmed (احمد)– Mustefā (مصطفى)

Di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da navê Resûlê Xweda (s.a.s) derbas nabe. Yek ji leqebên Wî *Mustefa* di yek malikê da derbas dibe. Di vê malikê da leqeba Pêxember (s.a.s.) bi "y" ya nisbetê *mustefewî* –مصطفوی– hatîye bi kar anîn ku di edebiyata Îranê da rabirdûyek wê heye.<sup>71</sup>

##### 14.1 Nûra Hîdayetê

Hâfîzê Şîrâzî di malika xwe da hebûna tiştên dijber dide ber çava. Nûra hîdayeta *Hezretî Muhemmed Mustefa* (s.a.s.) û nebaşîyên Ebû Leheb<sup>72</sup> dide berhev. Yekê dişîbîne gulê û yekê jî dişîbîne sitrîyê. Nûra hîdayetê îqtîbasa ayetê ye. Xweda di Qur'anê da ji bo Pêxember (s.a.s) di saloxetên Wî da dibêje *tu weke çirayek rewşen î*<sup>73</sup> Herweha xerabî û nebaşî jî bi kiryarên Ebû Leheb hatîye şibandin.

چراغ مصطفوی با شرار بولهبی ست در این چمن گل بی خار کس نچید آری

*Di vê çemenê da kesêkî gul bê sitrî berhev nekir, çiraya Mustefa (s.a.s.) û pêta agirê Ebû Leheb bi hev ra ye.* (HŞ 143-3)

##### 14.2 Nûra Muḥemmedî

Di şî'rên Melâyê Cizîrî da ji navên Hezretî Pêxember (s.a.s.) *Ehmed* di malikekê da cih girtîye. Ev nav di Qur'ana Pîroz da derbas dibe.<sup>74</sup> Melâyê Cizîrî, navê Ehmed (s.a.s.) di hizrên felsefî-tesewufî da bi kar tîne. Ev nêrîn piştî xwe dide hizra *Heqîqeta Muhemmedî* yan *Nûra Muhemmedî*. Li dor vê hizrê Xweda, pêşî nûra Muhemmedî diafirîne û hemû gerdûn û tiştên mayî ji vê nûrê tîn afirandin. Melayê Bateyî afirandina nura Muhemmedî weha tîne ziman;

*Girtî yek qebde ji nûrā xwe Xwedā,  
Gote wî konî hebîbê Eḥmedā*<sup>75</sup>  
Şêx 'Ebdurrehmânê Âqtepî heman hizrê weha rave dike;  
*Ji ewwel ve yek qebde nûrā 'ezîm  
Ji nûrā xwo girtî Xwudāyê Kerîm*

<sup>71</sup> خرمشاهی، بهاء‌الدین، حافظ‌نامه (شرح الفاظ، اعلام، مفاهیم کلیدی، و ابیات دشوار حافظ)، انتشارات صدا و سما، تهران ۱۳۶۶، ج ۱، ص ۳۴۰.

<sup>72</sup> Ebû Leheb, navê apê Pêxember (s.a.s.) e. Yek ji mezênên Qureyşîyan bû. Yek ji serokên muşrika bû. Tu xerabî û nebaşî nema ku nekir ji bo ku Islâmê vemirîne. Di sala duduyê koçî dimire. Ji ber ku li dijî Islâmê bû Xweda di Qur'anê da di sûreyê *Mesed* da behsa nebaşîyên wî û çûna wî ya dojehê dike. Bnr: *Qur'ana Pîroz* Mesed 1-5.

<sup>73</sup> *Qur'ana Pîroz*, Ehزاب 46.

<sup>74</sup> Bnr: *Qur'ana Pîroz* Sef 6.

<sup>75</sup> Mela Huseynê Bateyî, *Mewlud'in-Nebî*, Dini Neşriyat Kitabevi, Diyarbakır (Bê tarîx), r. 6.

*Bi emrê Xwudā nūrê pākê Xudā*

*Mūhewwel şude bû imāmê Hudā<sup>76</sup>*

Melâyê Cizîrî li ser vê boçûnê îşaret dike ku agirê ji nura Ehmedî serçêşmeya hemû sifâtên Xweda ye ku hemû gerdûn bi wan ava bûye.

*Nārê ji nūrā Ehmedî*

*Sirrā şifâtê sermedî*

*Di ayîneyā zātê xwo dî*

*Keşfā kemālâtê xwo dā (42-2)*

## Encam

*Navê Pêxemberan* hem ji alîyê zêdebunîyê û hem ji alîyê hejmara bi kar anînê di dîwana Hâfizê Şîrâzî da bêtir cih digirin. Di dîwana Hâfizê Şîrâzî da navê 12 pêxemberan 102 caran, di dîwana Melâyê Cizîrî da navê 11 pêxemberan 47 caran derbas dibin.

Ji agahîyên li jor hatin dayîn derdikeve holê ku tercîha herdu şa'iran li ser navê pêxemberan nêzî hev e. Dîsa derdikeve holê ku ji alîyê hejmara va nêzîkahîyek di navbera herdu şa'iran da nayê dîtin.

Tercîha herdu şa'iran li ser nukteyên jiyana pêxemberan di çarçoweya şî'ra klasîk da hinek xalên hevpar hebin jî bi gelemberî ji hev cuda ne. Bi gotinek din sûd wergirtina herdu şa'iran ji nukteyên qîseyên pêxemberan ne weka hevû din e.

Qîseyên pêxemberan ku di dîwanên herdu şa'iran da derbas dibin, yek mijar îstîsna, bingeha xwe ji Qur'anê wergirtine. Ev xalek hevpar e. Wendabûna hunguliska Hezretî Suleymân ku di Qur'anê da cih nagire weke mijarek hevpar herdu şa'iran jî di malikên xwe da anîne ziman.

Di bi kar anîna navê pêxemberan û nişandayîna nukteyên jiyana wan ji alîyê hunerên edebî telmih hunera sereke ye ku herdu şa'iran di vê mijarê da serî lê daye. Teşbihû îqtîbas jî piştî telmîhê hunerên edebîne ku şa'iran ji wan sûd wergirtî ye.

*Hezretî Âdem*, di malikên Hâfizê Şîrâzî da remz û nişana xapandin, poşmanî û xemgînîyê ye. Di malikên Melâyê Cizîrî da remz û sembola zanîna asta bilînd e.

Hâfizê Şîrâzî rewşa xwe ya derûnî û bûyerên serdema xwe bi hunera telmîhê ji jiyana *Hezretî Nûh* wergirtîye û anîye zîman. Tofana *Hezretî Nûh*, di malikên Hâfizê Şîrâzî da remza kul, xem û derda ye. Keştîya *Hezretî Nûh* ji bo rehabuna ji xeman warê ewlehîyê ye. Melâyê Cizîrî, bêtir ji tayebetîyek *Hezretî Nûh*, temendirêjîyê sûd wergirtîye.

<sup>76</sup> Şêx 'Ebdurrehman Aqtepî, *Rewdî 'n-Ne'im*, Mektebetî Seyda, Diyarbekir 2016, r. 30.

*Hezretî İbrâhîm* û agirê ku ketîye navê, remza xemgînîyê ye di hizrên 'âşiqâne yên Hâfîzê Şîrâzî da. Di malikên Melâyê Cizîrî da *Hezretî İbrâhîm* û ketina êgir remz û sembola naz û 'işweyên mehbubê ne.

*Hezretî Ye'qûb* remza xemgînîyê ye di malikên Hâfîzê Şîrâzî da. Di dîwana Melâyê Cizîrî da *Hezretî Ye'qûb* remza kêfxweşîya gihaştina yarê ye.

*Hezretî Yûsîf*, bi firotina xwe, bi tirsî negihîştina bavê xwe di malikên Hâfîzê Şîrâzî da remza xem û tirsî negihîştina yarê ye. Di dîwana Melâyê Cizîrî da sembola hesretkêşîya yarê ye.

*Hezretî Şû'eyb*, di dîwana Melâyê Cizîrî da cih nagire. Di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da kinaye ye ji bo murşîdê kamil.

*Hezretî Mûsa*, remza tecellîyatên Ilâhî ye di dîwana herdu şa'iran da.

*Hezretî Xidir*, di dîwana herdu şa'iran da di çarçoweya şî'ra edebiyata klasîk da cih digire. *Hezretî Xidir*, kinaye ye ji bo murşîdê kamil.

*Hezretî İlyâs*, di dîwana Hâfîzê Şîrâzî da derbas nabe. Di dîwana Melâyê Cizîrî da di yek malikekê da, remza ew hêza takekesî ye ku di rêya seyr û silûkê da bi kêr nayê.

*Hezretî Dawûd*, di malikên Melâyê Cizîrî da nayê dîtîn. Di malikên Hâfîzê Şîrâzî da remza dengxweşî û xweşawazîyê ye ku Hâfîzê Şîrâzî bi vî şiklî taybetîyek xwe ya takekesî nişan dide.

*Hezretî Suleymân*, bi gelek layên jîyana xwe di malikên herdu şa'iran da tê dîtîn. Seltenet, merhemet, şefqet weke taybetîyên hevpar di şexsîyeta *Hezretî Suleymân* da hatibe ziman jî, ferqa herî ber bi çav ev e ku di wîsalê da Melâyê Cizîrî xwe dişîbîne *Hezretî Suleymân* ku gihaştîye Belqîsê.

*Hezretî 'Îsa*, di malikên Hâfîzê Şîrâzî da remza wê me'şûqêye ku alîkarîyê dide 'âşîqê xembar. Di malikên Melâyê Cizîrî da remza wê me'şûqê ye ku ku 'âşîq ji cewr û cefayên wê çêjê werdigire.

Nêrîna Hâfîzê Şîrâzî li *Hezretî Muhemmed* (s.a.s.) nêrînek Islâmî ye. Remza qencî û çiraxa hîdayetê ye ku ev nêrîn pîştî xwe dide Qur'anê. Melâyê Cizîrî, bi nêrînek felsefî *Hezretî Muhemmed* (s.a.s.) ji bo fikren xwe yên afirandina gerdûnê di malikên xwe da zikir kirî ye.

## JÊDER

- 1- Qur'ana Pîroz.
- 2- Aqtepi, Ş. A. (2016), *Rewdi'n-Ne'im*, Mektebetî Seyda, Diyarbekir.

- 3- Bateyî, M. H. (Bê tarîx), *Mewlud'in-Nebî*, Dini Neşriyat Kitabevi, Diyarbakır.
- 4- Cizîrî, M. (1987), *Dîwan*, Werger: Z. Kaya-M. Emin Narozî, Weşanên Roja Nû, Stockholm/Sweden.
- 5- Cizîrî, M. E. (2018), *Şerha Dîwana Melâyê Cizîrî*, Amadekar: Tehsîn Ibrâhîm Doskî, Weşanên Dara, İstanbul.
- 6- Sêrtî, M. X. (1988), *Nehcu'l-Enam*, Guhartin ji tîpên erebî: Zeynelabîdîn Kaya, Weşanxana Kurdistan, Stockholm.
- 7- ابن كثير، عماد الدين أبو الفداء إسماعيل بن عمر، (١٤٠٨)، *قصص الأنبياء*، مكتبة الطالب الجامعي، مكة.
- 8- ابن منظور، محمد بن مكرم، (١٤١٤)، *لسان العرب*، دار صادر، چاپ سوم، بیروت.
- 9- استعلامی، محمد، (١٣٨٣)، *درس حافظ (نقد و شرح غزلیهای خواجه شمس‌الدین محمد حافظ)*، سخن، چاپ دوم، تهران.
- 10- جاوید، هاشم، (١٣٧٥)، *حافظ جاوید. شرح دشواری های ابیات و غزلیات دیوان حافظ* - انتشارات فرزانه روز، تهران.
- 11- جزیری، مه‌لانی، (٢٠٢١)، *دیوان*، اماده کار؛ ته‌حسین ئبراهیم دؤسکی، نویهار، ستنبول.
- 12- حافظ، شمس‌الدین محمد، (١٣٨١)، *دیوان حافظ*، گردآورنده، حسین علی یوسفی، نشر روزگار، تهران.
- 13- خرمشاهی، بهاء‌الدین، (١٣٦٦)، *حافظ نامه (شرح الفاظ، اعلام، مفاهیم کلیدی، و ابیات دشوار حافظ)*، انتشارات صدا و سما، تهران.
- 14- داد، سیما، (١٣٨١)، *فرهنگ اصطلاحات ادبی*، انتشارات مروارید، چاپ سوم، تهران.
- 15- دهخدا، علی‌اکبر، (١٣٧٧)، *لغت‌نامه دهخدا*، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- 16- روحانی، بابا مردوخ، (١٣٨٢)، *تاریخ مشاهیر کرد (ع رفا، علما، ادبا، شعرا)*، بر کوشش: محمد ماجد مردوخ روحانی، سروش، تهران.
- 17- شهبسا، سیروس، (١٣٧٥)، *فرهنگ تلمیحات (اشارات اساطیری، داستانی، تاریخی، مذهبی در ادبیات فارسی)*، مبترا، چاپ پنجم، تهران.
- 18- صفا، ذبیح‌الله، (١٣٦٩)، *تاریخ ادبیات در ایران*، انتشارات فردوس، چاپ هفتم، تهران.
- 19- عمر، احمد عمر، (١٤٠٩)، *أولو العزم من الرسل*، دار حسان، دمشق.
- 20- غزنوی، ابی نصر محمد بن قطان، (بی تاریخ)، *سراج القلوب*، انتشارات کتابچی، تهران.
- 21- فروزانفر، محمد حسن بدیع‌الزمان، (١٣٨١)، *أحادیث و قصص مثنوی*، ترجمه: حسین داودی، انتشارات امیر کبیر، تهران.
- 22- القیروانی، ابن رشیق، (١٤٠١)، *العمدة في محاسن الشعر وادابه*، دار الکتب العلمیة، بیروت. لبنان.
- 23- کدکنی، محمد رضا شفیعی، (١٣٨٥)، *صور خیال در شعر فارسی*، انتشارات آگاه، چاپ ششم، تهران.
- 24- گرگانی، حاج محمد حسین شمس‌العلماء، (١٣٨٨)، *ابداع البدایع*، انتشارات احراز، تبریز.
- 25- المیبیدی، ابوالفضل رشید‌الدین، (١٣٨٢)، *کشف الأسرار و عدة الأبرار*، به سعی و اهتمام: علی‌أصغر حکمت، انتشارات امیر کبیر، چاپ هفتم، تهران.
- 26- نظریانی عبدالناصر & فتحی فرشته، (١٣٩٥)، "سیمای پیام‌آوران الهی درغزل حافظ"، *گردهمایی سراسری انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران*، شماره ١١، صص ١٨٨٤-١٨٦٥.
- 27- نعمت‌اللهی، رضا نور، (١٣٥١)، *نکاتی درباره زندگی و شعر حافظ*، ازمقالاتی درباره شعر و زندگی حافظ، به کوشش: منصور رستگار فسائی، کنگره جهانی سعدی و حافظ ١٢٨ اردبیهشت، صص ٤٨٢-٤٦٥.